Trencsényi László

„Békévé oldja az emlékezés…”?

A 2003. esztendő legelején ugyan váratlanul a napi publicisztika középpontjába – erős politikai indulatokkal – az iskola ügye, az oktatás került (az osztályozás, buktatás, házi feladat és az oktatási törvény módosítása körüli heves sajtócsatákra gondolok), mégis tény immár, hogy a 21. század első és mindmáig egyetlen „pedagógiai szakmai” vitája az Iskolakultúrában zajlott. Szerény érdemnek tekintem, hogy ezt a vitát az én írásom váltotta ki.

Azt is mondhatnám: írásom elérte célját. Hiszen azt hiányoltam fenti dolgozatomban, hogy úgy születnek ítéletek a közelmúlt – jelesül: a létező szocializmus korszaka – nevelésügyéről, pedagógiai gondolkodásáról, hogy közben elmarad a forráskutatás, filológiai mélységű szövegelemzés. (Tény, hogy az említett korszakot jóval bonyolultabbnak látom – így éltem meg érett fővel annak utolsó negyedszázadát, egészében véve pedig alig két esztendővel vagyok fiatalabb a korszakhatárt jelző történelmi eseménynél: a náci csapatok kiűzésére, a szovjet Vörös Hadsereg ’beérkezésére’ gondolok, 1945-re.)

Most a törvénymódosítás körüli sajtócsata szövegeinek ismeretében különösen igazolva látom vitaindítóm alapindokát: lám, erről sem lehet, lehetett volna komolyan beszélni a történelmi hagyatékkal való szembenézés nélkül, hiszen a szóban forgó pedagógiai-tanügyi eljárásokat több verzióban is – hol sikerrel, hol kudarccal, hol parancsszóra elfojtva – kipróbálta nem csupán a hazai, de az európai, sőt az újvilági szakma. Egy több, mint évszázados tradíciónak a közbeszédbe idézésével e kérdés társadalmi, laikus vitája is hasznosabb, bölcsebb, főképp célravezetőbb lett volna.

De elégedett vagyok: szakmánkban – Iskolakultúrát olvasó elitjében legalábbis – újraindult a diskurzus a vitaindítóban megrajzolt jelenségvilág néhány eleméről. A vita hangneme – ezt is meg kell vallani – hevesebb volt a vártnál (egy adalék az utókornak, az utókor neveléstörténeti filológusainak: adott munkát az olvasószerkesztőnek, hogy az Iskolakultúra közlési konvencióihoz szelidítsen egyes kitételeket). Erre is van magyarázatom: az elfojtás torolta meg magát ezúttal is. Felfakadtak az érzelmek. Pro és kontra. Legyen szó az ’utolsó negyedszázad’ két nagy formátumú emblematikus innovátora közül bármelyikről, *Gáspár*ról vagy *Zsolnai*ról és/vagy hátországaikról. A vita érzelmességének, indulatosságának az is magyarázatául szolgál, hogy rendre a tanúk, koronatanúk, illetve a ’szóba hozottak’ maguk kértek szót. E sorok írójának személyes bánata is – hadd jegyezzem meg –, hogy a szentlőrinci iskolaalapító már nem juthatott szóhoz a vitában, korai halálában – többen tanúsítjuk – az írásomban is elemzett ellentmondásos küzdelmek is okolhatók. Ugyanakkor az Iskolakultúra rovatvezetőjeként büszke vagyok arra, hogy az utolsó küzdelmek egyikéről, a másodszor, sokadszor elfogyó lélegzetről (hogy a neveléstörténeti jelentőségűnek tartható Köznevelés-interjú címére utaljak, mely a Szentlőrincről való kivonulás után született), Sarkadról Gáspár László az Iskolakultúra lapjain közölhetett tanulmányt.

Szóval – magam írtam az imént – a tanúk, koronatanúk és küzdő-szenvedő szereplők (talán nemcsak színpadi értelemben, bár úgy mindenképpen mondhatni: hősök) érezték szükségét annak, hogy megszólaljanak. Nem ragadtak tollat írásom első számú címzettjei: a ’krónikások’. Fájlalom s tünetszerűnek tartom, hogy a neveléstörténet jelesei ebben

a vitában nem vettek részt. Tudomásom van arról, hogy *Knausz Imre* hozzálátott az íráshoz mint a vitatott korszak fontos kutatója (egykor e témában kandidált), s az írásomban kritikával emlegetett könyvről terjedelmesebb és részletezőbb kritikát akart írni, de elment a kedve az éles vitától, másfelől röstellt szóvá tenni olyan szerzői felületességeket, melyek a jónevű kiadóhoz is méltatlanok.

Vagyis: a neheze hátravan. A szóban forgó időszakot, nagy mestereket és kismestereket, küzdőtársakat és vitapartnereket, olykor ellenfeleket előbb-utóbb mégiscsak a neveléstörténetnek nevezett diszciplínának és szakmai közösségnek kell hiteles mérlegre tennie. A forráskutatáshoz, a korszak filológiájához, monográfiáihoz hozzá kell látni. Ehhez megbízatás, mecénás is kell, de kíváncsi – s nem ideológiákat, hiteket igazoló – kutatói szem. Nem ússzuk meg. Szép és intő példa erre a vita doyenjének, *Bakonyi Pál*nak a megszólalása. Miközben vállalta álláspontját, állásfoglalását a vita egyik oldalán, rendre a vitapartner álláspontjának megértésére törekedett. Számomra jelképes, hogy ténylegesen az ő hozzászólása zárta le a vitát.

Bizonyára számunkra, akik egyszerre vagyunk kutatók és kortársak, a feladat még nehezebb. Felelősen számot kell adnunk önmagunkról, szekrényeink mélyéről elővenni, irattárba rendezni az egykori kéziratokat, levélváltásokat, feljegyzéseket, hivatalos és nem hivatalos iratokat, lehetővé tenni, hogy a fiatal nemzedék megismerhesse ezeket. Miközben tán még néhány esztendeig – ha az égi és a ninivei hatalmak engedik – magunk is továbbírjuk életművünket (például szót kérünk a 2003. évi buktatás-vitában). Valószínűleg azonban a forrásfeldolgozást, a neveléstörténeti ihletettségű kutatásokban való részvételt magunk sem tagadhatjuk meg.

Talán nem is akarjuk.

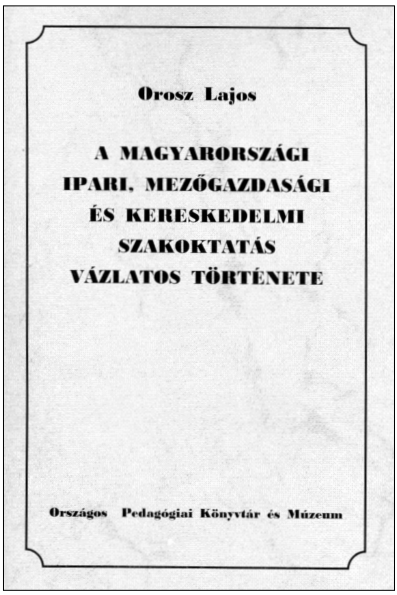
Orosz Lajos

A MAGYARORSZÁGI IPARI, MEZŐGAZDASÁGI ÉS KERESKEDELMI SZAKOKTATÁS VÁZLATOS TÖRTÉNETE

Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum könyveiből